

Blok 11

Ptáci mokřadů

BLOK 11

Ptáci mokřadů

Mokřady lze v širokém slova smyslu popsat jako krajinu s přítomností mělkých nebo zarostlých vodních ploch. Radíme sem zaplavená říční údolí, bažinaté lesy, rašeliniště, bezodtokové terénní nádrže, periodicky zaplavované prohlubně a pobřeží jezer. Oblastem, kde vodní hladina jakoby kopíruje zemský povrch, se musela přizpůsobit také vegetace. Jedná se o vysoké rákosovité porosty tvořené zejména rostlinami z čeledi šachorovitých, dále o zblochan a rákos. Ve vyšších oblastech nalezneme často shluky porostů vrb obklopené hustou bylinnou vegetací. Typ vegetace závisí na nadmořské výšce, ve které se mokřad nachází. Typickými rostlinami pro vyšší oblasti jsou blatouch bahenní, vachta trojlistá, přeslička rolní, různé druhy lipnicovitých trav a mechy. Mokřady obývá specifická a bohatá skupina ptáků převážně ze skupiny kachnovitých, bahňáků, racků, rybáků, chřástalovitých a samozřejmě také pěvci.

Z ekologického hlediska představují mokřady domov mnoha ohrožených druhů zvířat. Významnou roli hrají mokřady v zadržování nečistot a udržování retenční schopnosti krajiny (v důsledku tedy dochází ke stabilizaci vodního režimu). Mokřady patří mezi nejohroženější typy krajiny a to v důsledku intenzifikace zemědělství, regulace říčních toků, nebo vypouštění škodlivých látek, které mokřady již nezvládnou vyčistit. Mokřady citlivě reagují na nedostatek vody a rychle (v případě odvodnění a regulace říčních toků - v rámci prevence povodní) vysychají. Nepříznivý vliv mají také stavby vodních nádrží, které způsobují vysychání mokřadů ležících pod nimi.

Obr. 1: čáp bílý

Autor: Marek

Kołodziejczyk.

Představme si třeba louže po silném dešti, a pochopíme, jak snadno se mohou mokřady zaplnit a jak rychle zase zmizet. Voda se v loužích vsákne, vytvoří bahno (jakousi mokřinu) a postupně vyschne. Mokřady patří mezi nejvýznamnější, ale současně i světově nejohroženější ekosystémy. V České republice je 14 mokřadů zahrnutých mezi tzv. Mokřady mezinárodního významu, oblasti významné nejen pro ochranu ptáků na mezinárodní úrovni. Velmi dobře známý příklad druhu, jehož přežití závisí na rozsáhlých mokřadních oblastech, představuje čáp bílý.

V českých mokřadech žijí dále například orel mořský, moták pochop, jespák bojovný, labuť, různé druhy kachen, volavka bílá, potápky, kormorán velký, a zpěvní ptáci jako cvrčilka slavíková, strnad rákosní, rákosník obecný a rákosník proužkovaný.

Povšimněme si charakteristických adaptací, které se u mokřadních ptáků vyvinuly. Dlouhý, rovný nebo lehce zahnutý zobák se výborně hodí k propichování bahna bez obav z postříkání nosních dírek. Nervová zakončení v zobáku a smyslová tělíska umožňují zaznamenat polohu kořisti, a jemný konec zobáku slouží jako kleště, kterými ptáci jako třeba koliha velká, brodiví, či bekasina otavní extrahují ze substrátu rozličné bezobratlé živočichy. Dlouhé nohy umožňují například volavce bílé, kolize velké či čápu bílému snazší brodění v mělké vodě.

Ptáci (např. kachny, husy a labutě) přichází do styku primárně s vodní hladinou. Stavba jejich zobáků se kompletně liší. U dravých ptáků, jako třeba kachny divoké, je zobák široký, plochý, pokrytý citlivou pokožkou, s lamelárními přívěsky na hranách. Kachny loví ve vodě tak, že filtrují vodu skrz zobák s tím, že jejich kořist – rostliny a bezobratlí živočichové, se v zobáku zarazí a zůstanou uvnitř. Zobák tak funguje jako síto.

Foto 1: bekasina otavní při sběru potravy Zdroj: Pixabay

Pozorování ptáků v mokřadech přináší mnohá dobrodružství, doporučujeme však procházet zamokřená území pouze s někým, kdo ho dobře zná. Pohyb v močálech a bažinách může být nebezpečný a proto je nutné zvolit k návštěvě vhodné období. Informace o tom, zda můžete danou oblast navštívit, získáte v obci či ve městě, pod kterou mokřad spadá, či na správě chráněné krajinné oblasti, národního parku apod.

Zamokřené louky lze navštívit v podstatě bez problémů, ale potřebujete vhodné oblečení a obuv. Děti by měly mokrou louku navštívit pouze v doprovodu dospělého člověka. Stojí za zmínku, že v oblastech s vysokou vlhkostí potkáme velké množství komárů, muchniček a dalšího hmyzu, takže je vhodné se proti hmyzu dobře chránit.

Pokud se zajímáte o mokřadní rostliny, navštivte je během pozdního jara, kdy většina rostlin kvete, a snáze je tak najdete a určíte. V případě, že se v mokřadech, do kterých zamíříte, nachází rybník nebo jezero, podívejte se, které rostliny rostou dál a které blíže břehu. Snadno tak poznáte, které rostliny preferují více nebo méně zamokřený terén. Na ptáky musíte do mokřadů vyrazit o něco dříve a to v květnu, kdy už si většina ptačích obyvatel našla své hnízdní okrsky.

Malí ptáci při vyznačování teritorií intenzivně zpívají. Většina z nich navíc nosí v tomto období barevný, tzv. svatební šat. Pamatujte si ale, že v květnu bývají mokřady v důsledku zbytků jarních vod velmi vlhké. Rozhodně nezůstávejte dlouho na místech, kde předpokládáte, že by se mohlo nacházet hnízdo, a ptáky nikdy neplašte. Vyrušení ptáci často hnízdo s vajíčky či dokonce s čerstvě vylíhlými mláďaty opustí. V oblasti rybníků a jezer se zaměřte na jejich velikost, charakter pobřeží a okolní vegetace. Brzy zvládnete stanovit, která místo ptáky nejvíce přitahují. Rozlehlejší a rozmanitější zásobárny vody poskytují lepší podmínky k úkrytu a hledání potravy. Podobně fungují i břehy řek, kdy opět platí, že čím různorodější povrch a vegetace, tím větší máme šanci potkat zde různé druhy ptáků a dalších zvířat.

Přírodní, člověkem neregulované meandrující říční toky, se rozlévají do širšího okolí a zvětšují tak svou plochu. V přirozeném toku vznikají ohyby a mělké útesy, často se mění na ostrovy, a na březích se objevují charakteristické vrbové keře. Vytváří se tak výborné podmínky pro život suchozemských i vodních druhů zvířat. Přirozeně se rozlévající vodní tok zadržuje vodu v neobydlených oblastech a při povodních tak chrání řeku před rozlitím na zastavěných březích. Proto potřebujeme takovéto přírodní retenční oblasti zachovat. Záplavy představují pravidelně se opakující přirozený fenomén, takže bychom neměli na březích řek stavět domy. Záplavová území je vhodné vnímat jako přírodní rezervoáry, kam se voda při povodních rozlévá.

V roce 1971 byla podepsána tzv. Ramsarská úmluva, světová dohoda sloužící na ochranu mokřadů, která je zároveň vnímána jako upozornění lidstva na velký význam mokřadních oblastí (včetně ekonomické stránky). K dohodě se přidalo 123 států, včetně České republiky. Datum podepsání, 2. února, dodnes slavíme jako Světový den mokřadů.

V ČR bylo v rámci Ramsarské úmluvy označeno 14 mokřadních oblastí o celkové rozloze více než 63 576 hektarů jako mokřady mezinárodního významu. Jedná se například o Šumavská rašeliniště, Třeboňské rybníky, Lednické rybníky či Krušnohorská rašeliniště, a všechna zvolená území představují z hlediska ptačí biodiverzity velmi významné lokality. Stejně tak cenná území najdeme v říčních údolích, zejména tam, kde rostou lesy, které v podstatě hrají roli jakýchsi „evropských pralesů“. Jedná se o ekologické koridory evropského významu.

Mnoho říčních pobřežních ekosystémů bohužel prochází degradací způsobenou vysušováním, intenzifikací zemědělství a rozvojem urbanizace, a vyvstává tak potřeba vyšší ochrany těchto území. Jako závažný problém se často ukazují nevyjasněné vlastnické vztahy, které znesnadňují vhodnou péči o mokřady (jako například sekání a spásání zabraňující zarůstání) a jejich ochranu. V současné době říční mokřadní území ohrožují některé regulační projekty jako například již dlouho plánovaný systém jezů na Labi.

Udržování funkčního stavu mokřadů je důležité pro zachování biologické rozmanitosti, neboť slouží jako útočiště pro mnoho zvířat, která se specializují na využívání potravinových zdrojů právě z tohoto prostředí. Vysušování mokřadů vede k vyhynutí obrovského množství rostlin a živočichů. Mokřady zároveň představují důležitý zdroj sladké vody pro celou lidskou populaci: „Ramsarská úmluva varuje, že pokud neposílíme opatření na ochranu mokřadů, do roku 2 050 se v nejméně 60 zemích dostupnost pitné vody výrazně zhorší. Stejně tak naroste riziko povodní. Přestože úsilí o ochranu mokřadů v posledních letech vzrostlo, z počtu cca 600 - 900 milionů hektarů mokřadních ekosystémů, které hrají roli rezervoárů světové pitné vody, podléhá pouhých 60 - 70 milionů hektarů (jinými slovy méně než 10 %) adekvátní ochraně. Za posledních 100 let došlo ke zničení více než poloviny světových mokřadů. Spotřeba vody přitom vzrostla šestinásobně a lidská populace se zdvojnásobila. V současnosti přibližně 800 milionů lidí nemá přístup k pitné vodě. Pokud se přístup lidí k mokřadům nezmění, tak do roku 2050 zůstanou bez přístupu k pitné vodě dva ze tří obyvatel našeho světa.“ (zdroj: Ramsarská úmluva, 2. února 1971)

Sada materiálů Přírodě na dosah vznikla v rámci projektu „Skrze přírodu k lepšímu životu“. Projekt byl veden Polskou společností na ochranu ptáků (OTOP), ve spolupráci s dalšími vybranými partnery BirdLife International, mezinárodní organizací na ochranu ptáků. Jsou to: Česká společnost ornitologická (ČSO), Španělská ornitologická společnost (SEO), Slovenská ornitologická společnost (SOS), Makedonská ekologická společnost (MES) a BirdWatch Ireland (BWI). Důležitým partnerem projektu byla Univerzita v Gdaňsku, odpovědná za vznik a metodickou stránku materiálů.

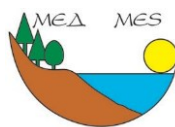
Česká společnost ornitologická (ČSO) zkoumá a chrání ptáky, jejich prostředí a přírodu jako celek a svou činností k tomu motivuje i širokou veřejnost. ČSO prosazuje ochranu přírody založenou na vědeckých poznatcích a pomáhá rozvoji ornitologie i ochrany ptáků bez ohledu na politické hranice. ČSO je českým partnerem mezinárodního sdružení na ochranu ptáků BirdLife International.

BirdWatchIreland

ČSO SEO BirdLife

Erasmus+

Tento projekt byl realizován za finanční podpory Evropské unie. Za obsah publikací (sdělení) odpovídá výlučně autor. Publikace (sdělení) nereprezentují názory Evropské komise a Evropská komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejich obsahem. PUBLIKACE JE NEPRODEJNÁ.